

บทที่ 10

บทส่งท้าย

1. จริยธรรมในงานสังคมสงเคราะห์กลุ่ม

อาจให้คำนิยามของจริยธรรมในงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มได้ว่า “มาตรฐานการประพฤติปฏิบัติที่ควรจะทำ ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของค่านิยมทางวิชาชีพ” (R. L. George and D. Dustin. 1988 อ้างอิงใน Gladding 1995: 170) การประพฤติปฏิบัติที่มีจริยธรรมในงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มตามความหมายนี้ จึงเป็นการประพฤติปฏิบัติที่วิชาชีพสังคมสงเคราะห์ให้การยอมรับและสอดคล้องกับค่านิยมทางสังคมสงเคราะห์

จริยธรรมในงานสังคมสงเคราะห์กลุ่ม ซึ่งบุคคลหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มคือ นักสังคมสงเคราะห์ ผู้ปฏิบัติงานกับกลุ่ม ผู้นำกลุ่มและสมาชิกกลุ่มจะต้องประพฤติปฏิบัติ ประกอบด้วยประเด็นต่อไปนี้ (อาศัยเค้าโครงความคิดจาก Gladding 1995: 170-179 และ Toseland and Rivas 2001: 10) คือ

(1) การเชื่อมั่นในศักยภาพและเคารพในการตัดสินใจด้วยตัวเองของสมาชิกกลุ่ม (ที่มีสติสัมปชัญญะบริบูรณ์)

(2) การส่งเสริมให้กลุ่มพัฒนาไปสู่สภาพที่ดีขึ้นกว่าเดิม

(3) การปฏิบัติต่อผู้นำและสมาชิกกลุ่มอย่างเสมอภาคทัดเทียมกัน ไม่เลือกปฏิบัติด้วยโครงสร้างที่แตกต่างกัน เช่น อายุ เพศ เผ่าพันธุ์ ภาษา วัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนา ระบบคิด จุดยืนทางการเมือง ฯลฯ

(4) ถ้าหากเป็นไปได้การเข้ามารวมกลุ่มของสมาชิก ควรจะเป็นไปด้วยความสมัครใจและยินยอม (เว้นเสียแต่ว่ามีกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับกำหนดให้บุคคลนั้นๆ เข้าร่วมกลุ่ม เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกแก่สมาชิกกลุ่มเองและสังคมโดยรวม)

(5) สมาชิกกลุ่มพึงได้รับการปกป้องคุ้มครองสิทธิ ไม่ถูกแสวงหาประโยชน์และได้รับการเคารพในสิทธิที่มีอยู่จากวิชาชีพต่างๆ ในสังคมและหน้าที่ผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่นเดียวกับประชาชนผู้ให้บริการโดยที่สมาชิกพึงมีสิทธิได้รับทราบ ว่า กลุ่มจะดำเนินงานในลักษณะใด ตนเองจะถูกคาดหวังให้มีบทบาทอย่างไรบ้าง การเข้าร่วมกลุ่มจะได้ผลอย่างไรแก่ตัวเขาหรือเธอ และจะมีความ “เสี่ยง” ในเรื่องใดๆ เกิดขึ้นบ้างหรือไม่และประการสุดท้ายสมาชิกกลุ่มจะไม่ถูกกดดันขู่เข็ญหรือไม่ได้รับภัยอันตรายใดๆ จากการเข้าร่วมกลุ่ม

(6) สมาชิกกลุ่มและผู้นำกลุ่ม พึงรักษาความลับของกันและกัน โดยไม่เปิดเผยให้บุคคลนอกกลุ่มทราบ เว้นเสียแต่ว่าเรื่องนั้นๆ จะกระทบกระเทือนสวัสดิภาพของบุคคลอื่น ซึ่งจะต้องมีการแก้ไขปัญหาอย่างทันที่

(7) ความสัมพันธ์ส่วนตัวในระหว่างสมาชิกกลุ่มและความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้นำกลุ่ม จะต้องไม่เป็นอันตรายต่อกลุ่มโดยรวมและต่อสวัสดิภาพของสังคม

(8) สมาชิกกลุ่มพึงได้รับทราบสถานการณ์ความเคลื่อนไหว ข่าวสารข้อมูลและการดำเนินงานของกลุ่มโดยทั่วถึงกัน

(9) ถ้าหากกลุ่มไม่อาจตอบสนองความจำเป็นของสมาชิกบางคนได้ สมาชิกผู้นั้นพึงได้รับการส่งต่อ (Referral) ไปรับบริการยังองค์กรแห่งอื่นหรือกลุ่มอื่น โดยที่สมาชิกผู้นั้นจำเป็นต้องได้รับแจ้ง

เหตุผลและสิ่งที่เกิดขึ้นแก่ตัวเขาหรือเธอ ในโอกาสต่อไปอย่างชัดเจน

(10) กลุ่มควรจะต้องอุทิศเวลาให้กับการสิ้นสุดกลุ่ม การประเมินผลกลุ่มและการติดตามผลการดำเนินงานกลุ่ม เพื่อประโยชน์ในการปรับปรุงการดำเนินงานของกลุ่มและการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์

(11) การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่ม ควรจะอยู่ในความดูแล แนะนำของนักสังคมสงเคราะห์และนักวิชาชีพอื่นๆ เสมอ และมีการปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับที่องค์กรกำหนดไว้

(12) นักสังคมสงเคราะห์พึงมีความรับผิดชอบเชิงวิชาชีพ (Accountability) ต่อสมาชิกกลุ่มอันหมายถึง การให้บริการสังคมสงเคราะห์กลุ่มอย่างมีคุณภาพ สามารถพัฒนาสมาชิกกลุ่มให้ไปสู่สภาพที่ดี สอดคล้องกับปัญหาความจำเป็นของสมาชิกและได้รับประโยชน์โดยมีการประเมินและติดตามผลการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งมีความพร้อมที่จะให้สมาชิกกลุ่มมีโอกาสได้ตรวจสอบการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ ด้วยกลไกที่องค์กรจัดให้มีขึ้น

2. คณะผู้ร่วมปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์กลุ่ม

ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มก็เช่นเดียวกับงานสังคมสงเคราะห์ทั่วไป คือ เป็นการที่นักวิชาชีพจากสหสาขา (Interdisciplinary) มาร่วมกัน ปฏิบัติงานเป็นหมู่คณะ (Teamwork) ตามสาขาของงานที่ปฏิบัติ ตัวอย่างเช่น ในงานบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพ คณะผู้ร่วมดำเนินงานที่สำคัญ ได้แก่ แพทย์ จิตแพทย์ พยาบาล นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ นักกายภาพบำบัด นักกิจกรรมบำบัด ฯลฯ ในกระบวนการยุติธรรม คณะผู้ร่วมดำเนินงานที่สำคัญก็คือ ตำรวจ อัยการ ผู้พิพากษา นักกฎหมาย นักสังคมสงเคราะห์ ครู นักจิตวิทยา นักอาชีววิทยา ฯลฯ ในงานสวัสดิการ คณะผู้ร่วมดำเนินงานที่สำคัญได้แก่ นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา นักพัฒนาสังคม พยาบาล ผู้ช่วยพยาบาล ครู ฯลฯ ในงานที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนและการศึกษา คณะผู้ร่วมดำเนินงานที่สำคัญก็คือ ครู อาจารย์ นักการศึกษา นักพัฒนาการเด็ก นักวิชาการด้านเด็ก ผู้ปฏิบัติงานกับเด็กและเยาวชน นักจิตวิทยา ฯลฯ

การปฏิบัติงานร่วมกันเป็นหมู่คณะของนักวิชาชีพสหสาขา หมายถึง “ความร่วมมือแบบประชาธิปไตยของกลุ่มนักวิชาชีพหลายสาขาที่มาร่วมกันคิด วิเคราะห์ วินิจฉัย และให้บริการแก่ประชาชนโดยที่นักวิชาชีพแต่ละคนต่างมีจุดประสงค์ร่วมกันและปรารถนาที่จะให้บริการแก่ประชาชนที่มาใช้บริการขององค์กรอย่างเต็มที่ เท่าที่จะสามารถทำได้” (ดัดแปลงจาก Skidmore, Thackeray and Farley 1991: 120)

การปฏิบัติงานของคณะนักวิชาชีพจากสหสาขาตามความหมายข้างต้นนี้ มีรากฐานมาจากอุดมการณ์ประชาธิปไตยซึ่งตรงข้ามกับอำนาจนิยมและตั้งอยู่บนหลักการที่ว่า “นักวิชาชีพแต่ละสาขาต่างก็มีกรอบขององค์ความรู้ มีปรัชญาและทักษะในการปฏิบัติงานกับผู้คนเป็นของตนเอง และเข้าถึงปัญหาด้วยจุดยืนในวิชาชีพเฉพาะของตน ในขณะที่นักวิชาชีพเหล่านี้ต่างก็เคารพในความเป็นอิสระการมีทักษะและความสามารถของเพื่อนร่วมวิชาชีพอื่นๆ” จนอาจกล่าวได้ว่า เสาหลักที่จะทำให้การปฏิบัติงานเป็นหมู่คณะประสบความสำเร็จ ก็คือ การที่นักวิชาชีพทั้งหลายเหล่านี้ต่างก็เคารพในองค์ความรู้และความสามารถของกันและกัน อย่างไรก็ตาม บางครั้งนักวิชาชีพแต่ละสาขาที่มาร่วมมือกันปฏิบัติงานหมู่คณะ ก็ควรจะตระหนักด้วยว่าตนเองอาจจะไม่มีอิสระในการปฏิบัติงานเท่าที่

ต้องการก็ได้ ทั้งนี้ก็เพราะการตัดสินใจที่สำคัญๆ เกี่ยวกับผู้ใช้บริการควรจะต้องกระทำเป็นหมู่คณะ นอกจากนี้ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของการร่วมมือประสานงานระหว่างนักวิชาชีพที่มาร่วมกันปฏิบัติงานก็คือ จะต้องมีการดำเนินงานอย่างเป็นกระบวนการต่อเนื่อง มิใช่ทำๆ หยุดๆ เป็นการเฉพาะกิจกรรมหรือชั่วคราว (Skidmore, et al.: 120)

การปฏิบัติงานของนักวิชาการจากสหสาขาในลักษณะของหมู่คณะ จะเป็นไปได้ด้วยดีก็ต่อเมื่อการดำเนินงานของนักวิชาชีพแต่ละสาขาร่วมกันและกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของนักวิชาชีพเหล่านั้นอย่างชัดเจน รวมถึงตลอดถึงการที่ผู้นำของนักวิชาชีพแต่ละสาขาก็จะต้องประสานความร่วมมือร่วมใจระหว่างทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างดีด้วย

จากข้อเท็จจริงทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ในงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มซึ่งจะต้องอาศัยการปฏิบัติงานร่วมกันของนักวิชาชีพจากหลายสาขาเป็นคณะ องค์กรที่ให้บริการสังคมสงเคราะห์กลุ่ม จึงจำเป็นต้องกำหนดวัตถุประสงค์ร่วมกันของนักวิชาชีพแต่ละสาขาและกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละวิชาชีพอย่างชัดเจน เพื่อลดความซ้ำซ้อนและการก้าวก่ายกันและกัน นอกจากนี้ ในหมู่นักวิชาชีพเองก็จะต้องให้ความเคารพต่อองค์ความรู้ ยอมรับในความสามารถและทักษะเฉพาะของแต่ละวิชาชีพและมีการประสานงานที่ตีร่วมกันด้วย โดยมีประชาชนเป็นศูนย์กลาง จึงจะทำให้การบริการสังคมสงเคราะห์กลุ่มชนสัมฤทธิ์ผลและเป็นประโยชน์ต่อกลุ่มประชาชนที่หลากหลาย

3. การนำสังคมสงเคราะห์กลุ่มไปดำเนินงาน

สังคมสงเคราะห์กลุ่มในฐานะที่เป็นวิธีการหนึ่งของสังคมสงเคราะห์ สามารถนำไปดำเนินงานได้ใน 2 ลักษณะ ทั้งในองค์กรสังคมสงเคราะห์และองค์กรทางสังคมต่างๆ ที่ให้บริการสังคมสงเคราะห์กลุ่ม (แต่อาจไม่เรียกบริการนี้ว่าสังคมสงเคราะห์กลุ่มก็ได้) และนอกองค์กรคือไม่สังกัดองค์กรดังกล่าว ดังนี้

(1) การดำเนินงานในองค์กรที่ให้บริการสังคมสงเคราะห์กลุ่ม เป็นการให้บริการสังคมสงเคราะห์กลุ่ม ในองค์กรประกอบประเภทต่างๆ ทั้งส่วนราชการและองค์กรเอกชน เช่น มูลนิธิ สมาคม กลุ่มชมรม องค์กรพัฒนาเอกชน ฯลฯ

(2) การดำเนินงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มโดยไม่สังกัดองค์กร เป็นการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มของกลุ่มประชาชนที่สนใจมารวมกันเป็นกลุ่มหรือกลุ่มและองค์กรประชาชนประเภทต่างๆ ในชุมชน

ตารางข้างล่างนี้เป็นตัวอย่างการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มใน 2 ลักษณะข้างต้น ทั้งสังกัดองค์กรและไม่สังกัดองค์กร โดยสัมพันธ์กับกระบวนการสังคมสงเคราะห์กลุ่มและพัฒนาการของกลุ่มต่างๆ ที่นักสังคมสงเคราะห์ปฏิบัติงานด้วย อันเป็นบทสรุปของงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมด

ตารางที่ 1 แสดงตัวอย่างการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์กลุ่ม

กระบวนการสังคม สงเคราะห์	พัฒนาการของกลุ่ม: ระยะก่อนจัดตั้งกลุ่ม ----> ระยะเริ่มตั้งกลุ่ม ----> ระยะกลาง ----> ระยะสิ้นสุดกลุ่ม					
	เมืองค์กรดำเนินงาน	ตัวอย่างสมาชิก กลุ่มเป้าหมาย	ไม่สังกัดองค์กร	วัตถุประสงค์ ของการทำงาน	ตัวอย่างกิจการ	บทบาทที่สำคัญของ นักสังคมสงเคราะห์
รับสมาชิกเข้ากลุ่ม	1. บ้านเด็กเร่ร่อน 2. สถานพินิจและ คุ้มครองเด็กและ เยาวชน เรือนจำ/ทัณฑสถาน	เด็กเร่ร่อน เด็กและเยาวชนที่ กระทำผิด ผู้ต้องขัง	1. กลุ่มผู้สนใจทำงานกับเด็ก เร่ร่อน 2. กลุ่มคนในชุมชนที่ อาสาสมัครติดตาม ดูแล และ ช่วยเหลือ เด็กและผู้ใหญ่ที่เคย กระทำผิด	สร้างทักษะชีวิต ให้ศึกษานอกระบบ แก้ไขพฤติกรรมกระทำ ผิด ให้การศึกษาทั้งในและ นอกระบบ ฝึกอาชีพ	จัดกลุ่มสนทนา ฝึกอบรมทักษะชีวิต ให้ศึกษานอกระบบ จัดกลุ่มปรึกษาหารือ กลุ่มสนทนา กลุ่มการศึกษา กลุ่มอาชีพ	ครู ผู้ช่วยเหลือแก้ไข ปัญหา ผู้ดูแลแก้ไขพฤติกรรม และการกระทำผิด
จัดตั้งกลุ่ม	3. โรงพยาบาล/สถาน บำบัด/ศูนย์ฝึกอาชีพ และสถานสงเคราะห์ คนพิการ 4. สถาบันการศึกษา หอพัก ศูนย์เยาวชน	คนพิการ ผู้ติดยาเสพติด ผู้ป่วย ผู้สูงอายุ นักเรียนนักศึกษา ผู้ต้องการได้รับ การศึกษาในระบบและ นอกระบบ	3. กลุ่มคนในชุมชนที่สนใจการ ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้พิการและ การป้องกันความพิการ 4. กลุ่มนักเรียน นิสิต นักศึกษา กลุ่มผู้สนใจ	ฟื้นฟูสมรรถภาพ บำบัดรักษา ป้องกันความ พิการ ให้การศึกษาในและนอก ระบบ	กลุ่มบำบัด กายภาพบำบัด กิจกรรมบำบัด นันทนาการ ฝึกอาชีพ การศึกษาเพื่อป้องกัน ความพิการ กลุ่มนักศึกษา กลุ่มนันทนาการ การสร้างกระบวนการ เรียนรู้ร่วมกัน	ผู้บำบัดรักษา ผู้ดูแลช่วยเหลือ ผู้ประสานงาน ครู ผู้อำนวยการ ผู้ประสานงาน ผู้เรียนรู้

ตารางที่ 1 แสดงตัวอย่างการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์กลุ่ม (ต่อ)

กระบวนการสังคมสงเคราะห์	พัฒนาการของกลุ่ม: ระยะก่อนจัดตั้งกลุ่ม ระยะเริ่มตั้งกลุ่ม ----> ระยะกลาง ----> ระยะสิ้นสุดกลุ่ม					
	เมืองครดำเนินการ	ตัวอย่างสมาชิกกลุ่มเป้าหมาย	ไม่สังกัดองค์กร	วัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน	ตัวอย่างกิจการ	บทบาทที่สำคัญของนักสังคมสงเคราะห์
ประเมินผลการวางแผนดำเนินงาน	5. สมาคมผู้ปกครองและครู สถาบันการศึกษา โรงเรียน 6. องค์กรพัฒนาเอกชน/ส่วนราชการที่ดำเนินงานพัฒนาชุมชน	เด็กและเยาวชน สตรี คนในชุมชนทั้งในชนบทและเมือง	5. กลุ่มเยาวชนและกลุ่มสตรีในชุมชน 6. องค์กรชุมชน/กลุ่มประชาชน/องค์กรประชาชน	ป้องกันปัญหา เรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาร่วมกัน พัฒนาชุมชน พัฒนาศักยภาพ พัฒนาคุณภาพ	กลุ่มสนทนา กลุ่มกิจกรรม/นันทนาการ การอบรมทรัพย์สิน การจัดสวัสดิการของชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม	ผู้ให้การศึกษา ผู้ประสานงาน ผู้ประสานงาน ผู้ช่วยเหลือน อำนวยความสะดวก
ดำเนินงานกับกลุ่ม	7. มูลนิธิ สมาคม ที่ทำงานด้านผู้หญิง	ผู้หญิงที่ประสบปัญหาตกเป็นเหยื่อความรุนแรงทางเพศ/ในบ้าน	7. กลุ่มและองค์กรของผู้หญิงในชุมชน ประชาชนที่สนใจเรื่องผู้หญิง	บำบัดรักษาสภาพอารมณ์จิตใจ ปรับความสัมพันธ์กับคู่สมรส เสริมพลังอำนาจให้ยืนหยัดต่อสู้ชีวิต หากเลือกแยกทางหย่าร้างกัน	กลุ่มบำบัด กลุ่มแก้ไขปัญหา กลุ่มปรึกษาหารือ พิทักษ์สิทธิ	ผู้พิทักษ์สิทธิ ผู้ให้การศึกษา ผู้เสริมพลังอำนาจ ผู้อำนวยความสะดวก
ประเมินผลและสิ้นสุดกลุ่ม	8. องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรด้านสิทธิมนุษยชน องค์กรด้านสิ่งแวดล้อม	ผู้ได้รับผลกระทบจากปัญหา ผู้ที่ได้รับความเป็นธรรมหรือเสียประโยชน์	8. กลุ่มและองค์กรประชาชน	การปฏิบัติการทางสังคม (Social Action) สร้างความเป็นธรรมในสังคม	อภิปราย รณรงค์ หาทุน เรียกร้อง ยื่นข้อเสนอ เผยแพร่ข่าวข้อมูลต่อสื่อมวลชน เดินขบวนประท้วงโดยสันติ	ผู้ให้การศึกษา ผู้เสริมพลังอำนาจ ผู้อำนวยความสะดวก